

PASJA JAMA PRI ORLAKI

Matjaž Puc, Društvo za raziskovanje jam Ljubljana

Območje dolenjskega krasa med porečjem Krke in Temenice nekateri imenujejo Vzhodna, drugi Nizka Suha krajina. Ta del značilne brezvodne kraške planote z uvalami, doli in osamelimi vrhovi je nekako še bolj značilen od Visoke Suhe krajine jugozahodno od Krke, ker jo težko ločimo od kočevskega krasa, Velike Gore in Roga.⁽¹⁾

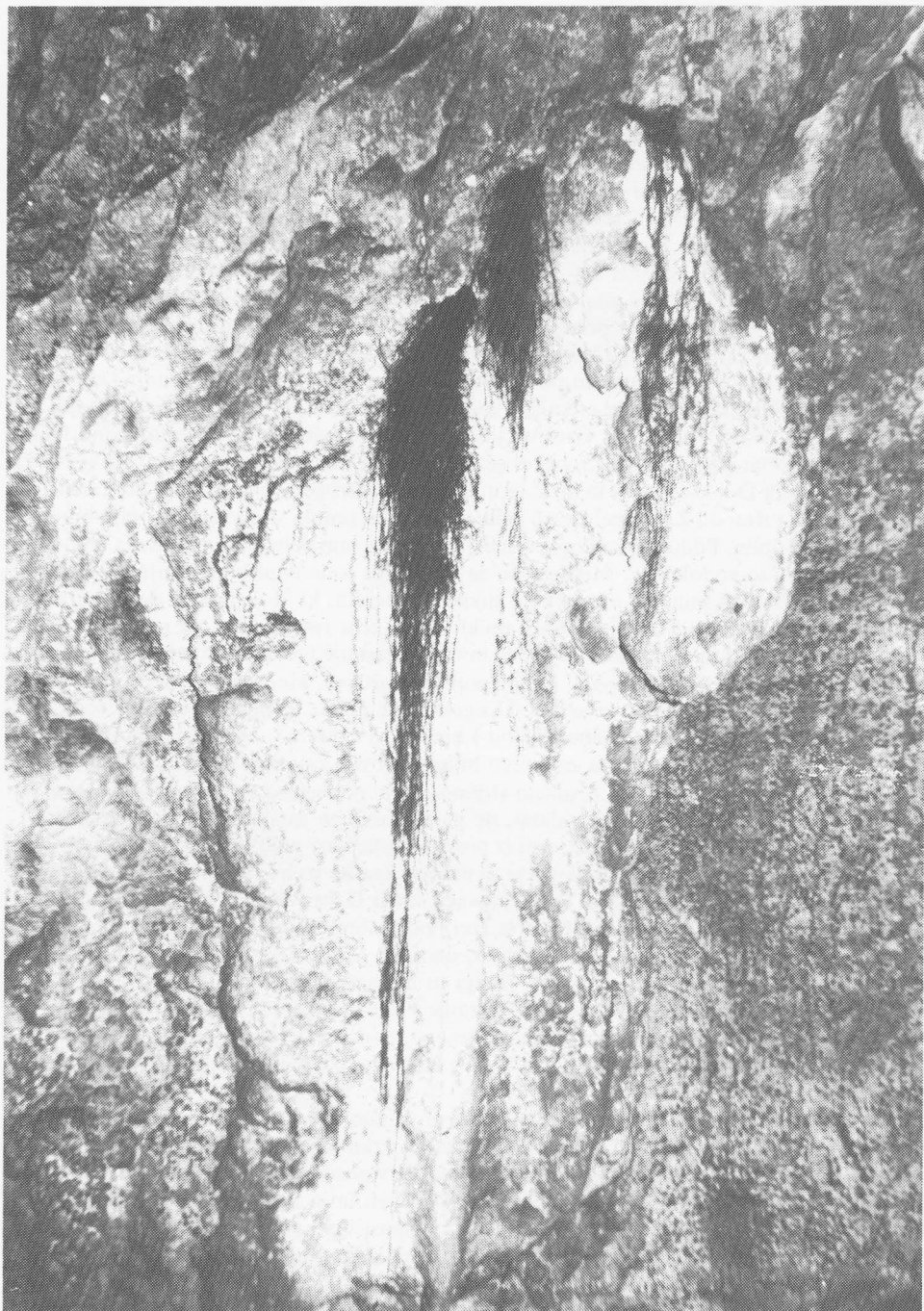
Tudi kamnine so bolj ali manj drugačne, saj bomo severno od Krke našli predvsem jurske apnenice, južno pa bo močno prevladovala kreda. Tudi strukturni relief bo v Visoki Suhi krajini bolj izrazit, čeprav bo dosti manjših vodoravnih jam, ki kažejo na ponore z nepropustnih eocenskih plasti, zdaj le še v otočkih (največji je pri Hinjah). Nizko Suho krajino pa so vsaj v severnem delu precej oblikovale pliocenske in kvartarne rdeče glin, ki se vlečejo v pasu od Ljubljanskega barja proti vzhodu. Verjetno so površinske vode s severa precej globoko segale proti jugu in ponikovale na stiku z apnencem. Naslednja faza v razvoju tega dela Suhe krajine pa je erozijsko spiranje in odnašanje pliocenskih glin z višjih leg v nižje dole in uvale. Nastala je vrsta večjih in manjših kraških polj. Dve še vedno lahko spoznamo za robni polji. Eno je precej obsežno, vleče se od Velikih Pec južno od Šentvida do čez Dob (tudi Dobsko polje) in do Zagorice in Biča. Drugo robno polje je dol Lačna pri Velikih Dolah južno od Zagorice. Le ob velikem deževju potoki s severa prestopijo bregove in zalijejo dna dolin. Podobno se dogaja tudi z uvalami v tem delu obravnavanega območja, ki so skorajda vse vodokazne. Medtem ko se poplavna voda najdlje zadržuje pri Biču do nadmorske višine kakšnih 303 m v nekdanj slikovitih jezerih, ki jih je uničila dolenjska s svojima priključkoma, in jo odvajajo požiralniki ob južnem robu polja, pa nastopa voda v Lačni dolini pri Velikih Dolah kar do 332 m in včasih zastane tudi kakšen mesec dolgo. Naslednja je jugovzhodno. To je Špaja, dolina pod Gombiščem, kjer stoji visoka voda v enaki višini. Podobno je tudi z veliko vrtačo pod Logom 2 km južno. Zanimivo je, da se voda redkokdaj pojavlja v gozdnatem Babnem žlebu 1 km severovzhodno, kjer je nadmorska višina samo 300 m. Vse kaže, da gre za zanimivo hidrogeološko zaježitev proti jugozahodu. Če pogledamo na geološko karto⁽²⁾, resnično vidimo, da se pliocenska glina pojavlja samo na jurskem grebenskem apnencu s koralami, ne pa na mlajšem jurskem oolitnem apnencu.

Vsa ta voda, ki teče podzemno, torej iz ponorov potočkov med Ivančno Gorico do Velikih Dol, skoraj brez dvoma namaka večje in manjše kraške izvire ob levem bregu Krke od pritoka Višnjice do Žužemberka. Tu so največji izviri Gabrovški ali Matizalov studenec, nato izvir pri Virju ali Repetlevce, nato pa še Izer pod Malimi Rebercami pri Rivčji jami.⁽³⁾

Jam žal v tem območju ni znano veliko, oziroma jih v katastru JZS še nimamo opisanih. Pri Orlaki so raziskane tri jame: Špaja in Marjetna, ki sta zgolj do 40 m globoki brezni, ter Pasja jama. Pasjo jamo uvršča Kranjc⁽⁴⁾ kot največjo v občini Trebnje.

Ker je splošno znana med domačini in sorazmeroma lahko dostopna (vrisana je celo v staroavstrijsko topografsko karto 1:75000), pa tudi drugače zanimiva, po nastanku in po imenu, jo na kratko opišimo.

Ima dva vhoda, oba sta navpična. Prvi, glavni, je udornega nastanka in je globok slabih 10 metrov, drugi, 30 m više v bregu, pa je značilno ozko korozijsko brezno s skoraj 30 m globine. Udorni vhod s premerom do 5 m se odpira v gozdnatem bregu 30 m zahodno od ceste Sela pri Šumberku – Orlaka, 1 km južno od Sel, in je brez večjih težav dostopen z 10 m dolgo vrvjo; domačini so se v jamo običajno spustili po požagani smrekovi sušici. Na dnu je manjši podorni stožec, jama pa se nadaljuje vodoravno v dve smeri: proti severovzhodu, kjer se kmalu konča (na drugi strani je večja vrtača), in proti jugozahodu v lep, rahlo se spuščajoč rov z dimenzijami 4x3 m. Strop je dokaj tenak, saj se ponekod vidijo že korenine, po dnu je grušč, na stenah pa od zmrzali razpadla сига. Rov se kmalu začne spuščati in nižati. Veliko je ostankov okostij mrhovine, ki so jo domačini zmetali v jamo. Sicer pa na to kaže tudi samo ime »Pasja jama«, ki poleg mnogih Kravjih brezen in Konjskih

»Jamske brade« korenine, ki gledajo iz zasiganega stropa v vhodnem rovu.

(Foto: P. Skoberne)

jam kaže na staro odlagališče mrhovine, v tem primeru poginulih psov. Zanimivo pa je, da sem našel več kompletnih pasjih okostij v takem delu jame, kjer je nemogoče, da bi lahko negibna prišla tja, torej so bili psi, vsaj nekateri, še živi in so se zalezli v špranje... To me je spomnilo na Pasji prepad pri Karlukovem v Bolgariji, kjer sem bil leta 1963, za katerega je bilo znano, da je nekaj psov v breznu živelo dalj časa, baje celo nekaj let, ker so jih »usmiljeni« domačini celo hranili...

Domačini s Sel in Orlake ne vedo, da bi se podobno dogajalo z njihovo jamo, toda dokazi kljub vsemu govorijo.

Naš rov se začne spuščati in nižati, nato pa ga z boka skoraj zapre nasip iz smeti (!). Tu je prehod v s smetmi zatrpano korozijsko vhodno brezno, ki smo ga že omenili, lokalno smetišče najbližje kmetije. Ko se ob dobrem želodcu preplazimo mimo smeti, se rov spet odpre v prejšnje dimenzije (3x4 m), se še bolj spušča, pojavijo se tudi kapniki, toda le redki so ostali celi. Vsekakor pa je sam rov zelo zanimiv, saj kaže na nekdanj močnejši pretok verjetno ponorne vode neznane rečice ali potoka.

Jama se nato tudi kmalu konča. Pred ilovnatim »sifonom«, kjer se spusti strop do tal, pride z vrha kamin, ki je ustvaril 10 m globoko korozijsko brezno v tleh rova; do dna pridemo brez večjih težav z vrvjo. Nadaljevanje je brezupno, mogoče pa bi bilo zanimivo kopanje na koncu rova.

Nadmorska višina vhoda je 460 m, globina od vrha korozijskega brezna (2. vhoda) do dna brezna v rovu je 54 m, dolžina vseh vizur pa 135 m. Dno jame je torej v nadm. višini 406 m, daleč nad vsemi najvišjimi nivoji sedanje poplavne vode (cca 330 m).

Kako je jama nastala, čeprav nima nobenega zaledja nepropustnih kamnin? Vse kaže, da moramo upoštevati dva faktorja. Severovzhodno od jame se vleče močna prelomna cona, ob kateri se je tektonsko dvignil celotni blok jurskih grebenskih apnencev Kremenjaka (569 m), Vrha (553 m) in Šumberka (540 m) z vmesnimi podolji, sedaj močno zakraselimi v približni nadmorski višini 450 m. Na vzhodu je zaostalo podolje s periodično poplavljenimi uvalami 100 in več metrov niže.

Ker pa se na tem dvignjenem bloku tudi pojavljajo sledovi pliocenske in pleistocenske rdeče in rjave glin, lahko sklepamo, da se je blok začel dvigati šele v ledeni dobi, voda v Pasji jami, ki daje sliko tipičnega ponora, pa je imela zaledje v sedaj nižjem severovzhodu. Ob začetku ledene dobe je torej bil na tem mestu ponor večjega potoka na stiku nepropustnih glin in jurskih apnencev.

Zato lahko domnevamo, da je na tem koščku Suhe krajine še veliko zanimivega neodkrita podzemlja. Da je temu res tako, dokazuje moj kratki intervju z domačini, ki so mi povedali za približno 15 neraziskanih brezen samo na območju krajevne skupnosti Sela pri Šumberku.

Literatura:

- (1) Gams, I., Regionalizacija nizke jugovzhodne Slovenije, Dolenjska in Bela krajina, Lj. 1984
- (2) Osnovna geološka karta SFRJ, Ribnica
- (3) Gams, I., Nekatero značilnosti Krke, Dolenjska zemlja in ljudje, Novo mesto, 1962
- (4) Kranjc, A., Speleološke značilnosti osrednje Dolenjske, Dolenjska in Bela krajina, lj. 1984